

NÉPI SZÖTTESAINK ÉS VARROTTASAINK

A HITEL első számában önismeretet, valódi értékeink feltárását, s ezeknek tudatosítását kívánja *Albrecht Dezső* attól az új rétegtől, mely a folyamatban lévő magyar műveltségváltásból vezetőként fog kikerülni. Nemzeti jellegünk kidomborításának első feltevése, hogy megismerjük, helyesen értékeljük, s miután magunkévá tettük: továbbfejlesszük azokat az értékeinket, melyekben ez a jelleg leginkább tükröződik.

A mult hagyományainak leghívebb őrzője, mind szellemiekben, mind tárgyiakban, a nép, mely műveltségjavit nemzedékről-nemzedékre kevés változtatással adja tovább és napjainkig őriz korábbi műveltségi emlékeket. Amit az úri osztálytól hozzá alászállt értékeken változtatott, — azzal is csak fölfoghatóbbá tette népi-nemzeti sajátosságainkat.

Népzenénknek, népköltészetünknek már a multban is voltak nemcsak szorgalmas gyűjtői és tudós kutatói, hanem olyan művészei is, akik a maguk nyelvén és eszközeivel mintegy megnemesítették, továbbépítették a népi hagyományt. Elég itt a népköltészetrel való kapcsolatokra utalva, Arany és Petőfi nevét említenünk. Építészeink körében is élénkül az érdeklődés a népi építésmód szerkezeti és díszítésbeli sajátosságai iránt olyan céllal, hogy ezeket az úri, polgári osztály lakóházában, a modern élet igényeivel összehangolva, a mai magyar építészeti stílus tengelyévé tegyék. Hogy sikerül-e, ez csak azon mulik, lesz-e valaha olyan hatású, istenáldotta építésztehetség, mint amilyennel a sors a zene és költészet terén ajándékozta meg a magyarságot.

Napjainkban szélesebb körben a népi fonalas munkák, szöttesek, varrottasok iránt nyilvánul meg hatalmas érdeklődés, mégpedig nemcsak gyűjtők és kutatók, de tervező és kivitelező iparművészek részéről is, s ami az ilyen irányú fejlődés gyakorlati lehetőségeit leginkább biztosítja: a nagyközönség részéről is, amely lakásában, ruházatában a nemzetközi, gyári tömegárut helyi, népi zamatú holmival igyekszik felcserélni. Addig is, amíg el nem érkezik a szöttesek-varrottasok világa számára is az új lángész, aki a népi szöttek művészetének íratlan törvényeit ellesse, alkotásának esztétikai szabályait aprólékosan kiismerve, azt a maga egyéni művészetének gerincévé, egy új modern magyar művészet kincsévé tegye, addig — egyengessük számára az utat, kiki a maga módja szerint. Vagyis gyűjtsük, tanulmányozzuk a szöttesek-varrottasok rejtett kincseit, fel nem kutatott titkait, figyeljük meg a népet, ho-

gyan terveli, dolgozza, alkalmazza, s használja ezt az ő szépséges munkáját. S ahol még lehet, ahol a gyári portéka még nem pusztította ki a nép díszítő kedvét, hajlamát, igyekezzünk azon, hogy életbenmaradjon. Rábeszélésünkre, természetesen, egyetlen paraszt-asszony sem fogja párnáit a régi varrottasmintákkal díszíteni, ha ezek neki már divatjukat multák, azaz a falu közvéleménye s az egyesek ízlése szerint már nem szépek. Mesterséges úton-módon népművészetet felélesztetni, injekciózással életbentartani nem lehet. Vagy, ha sikerül is külsőleg ilyen eredményt elérni, az már nem a nép ősi indítékokból táplálkozó ösztönös művészete lesz, hanem mindennek csak merev mása. A népművészetnek éppen az önkénytelenség, az örökké változó, mozgó, soha meg nem merevedő rögtönzés az éltető ereje, legjellemzőbb sajátossága. Ha az alkotás nem eszerint történik, akkor a régi minták, hajdani technikák készítése — *háziipar*, vagyis *az eredeti, a népnél ma már divatjamult szöttefélének más társadalmi osztályok számára való másolása*. Nem művészet, hanem tisztán gyakorlati célú, pénzszerző munka. Senki sem vitatja, hogy gazdaságilag ennek is nagy lehet a jelentősége, s ha szembetűnő jólétet hoz, nyomában új művészet keletkezhetik.

A szövés gyakorlata, — mintegy száz évvel ezelőtt, — országszerte általános volt, s igen régi lehet a szövött vászonfélének beleszött dísszel való cifrázása, amit mi közkeletűen szötteznek nevezünk. A szövés maga ősemberi technika, s tudnunk kell, hogy „mentől régebbi valamely művészkedésre alkalmas gyakorlat, annál valószínűbb, hogy művészetének (mint technikájának is) ősi elemei igen nagy területen közösek. Ezt a közösséget elsősorban maga a kényszerű technikai gyakorlat szabja meg, amely a szövésben mindenekelőtt azt az át nem hágható szabályt követi, hogy az egymáson átbújtatott (vetett, vetélt) fonalak egymás között derékszögben járnak.”* Ebből a technikai meghatározottságból következik, hogy a népi szöttehímek (díszek) legkezdetlegesebb mintái mindig mértani elemekből kerülnek ki: keskenyebb vagy szélesebb sávok, álló vagy rézsút fekvő négyszögek és keresztek, csillagok, stb. E kevésszámú díszíténelem váltakoztatásából, s a közéjük iktatott díztelen, fehér alaplóból képezik a mintát. Ehhez az ősi, s az egész földön, minden szövéssel foglalkozó népnél azonos alaprétegekhez járultak nálunk azok a díszítésmények, amelyeket a nép idők folyamán vándorló céhes iparostól, a takácstól tanult, vagy az úri osztály (gyakran selyem és bársony) szöveteiről ellesett. Ezeknek a tőle idegen elemeknek az ősi alaphoz való illesztése, beolvasztása, áthasonítása s bátran mondhatjuk: megmagyarítása eredményezte a magyar szöttek nemzeti jellegzetességeit. Ehhez a folyamathoz évszázadok kellettek, s régi úri munkáknak a mai népivel való összevetése mutatja azt az utat, amelyet idők folyamán az új minta, ez az idegenből származó, magyar földbe ültetett palánta megtett, míg megkapta a

* Valamennyi idézet *Dr. Viski Károly* a népművészet minden ágát felölölő fejezetéből való: *A Magyarság Néprajza*, II. köt. Bpest, év n. (1935): *Díszítőművészet*, 274—379. 1.

maga helyi ízét: zamatát. Ezért van, hogy napjainkban sok újabb parasztkézimunkát „mondvacsinált”-nak érzünk, mert díszítményeiket láthatóan frissen, nyersen vették át valamely idegen mintáról, nem dolgozott még rajta az az eleven erő, melyet népművészeti szellemnek nevezhetünk. Talán majd egyszer, a hosszas gyakorlat, bátrabb, elnagyoltabb kivitel, másfajta anyag s még sok-sok tényező nyomán kialakul belőle az, amire első rápillantásra azt mondjuk, hogy „népi”. A nép ugyanis sohasem másol le — saját számára — semmit sem szolgálai módon, bár kétségtelen, hogy mindig a magasabb társadalmi osztályok műveltségjavit tartja követendőnek. Csak kedve és ideje legyen, hogy azt azután a saját ízlésére idomítsa. Néha nem is elváltoztatás, hanem az ötletes alkalmazásmód ad népi zamatot a mintának.

AZ ELMONDOTTAK természetesen nemcsak szöttesre, hanem minden más népi szőtt, varrott holmira, hímzésre, csipkére, ruházatra is vonatkoznak. De szötteseinkről szólva, álljunk itt meg kissé. „A székelység szöttesmunkáiból ki kell emelnünk az igen ősi díszű, a takácsholmikkal semmi kapcsolatban nem lévő pokrócféléket, ottani nevükön *festékeseket*, amelyeket közönségünk székely szőnyeg néven ismer. Anyaga — egykor házilag festett — gyapjufonál, csupán láncfonala kender. Rendszerint két részarányos darabból van összevarrva, mert csak olyan szélben készülhet, mint rendes szövőszékük (pontosabban: a hasajó) szélessége. Színük rendszerint vörös kék-sárga-fehér, de ritkábban más szín is előfordul.” Ezeket a szőnyegeteket a székely nép sohasem teríti a ház földjére, hanem rúdra veti („rúdravaló”) vagy ágyra teríti. (A viseltesből lópokróc lesz.) A fonalat (gyapjúszőrből) maga fonja s maga is festette meg növényi főzetekkel. „A székely festékesekhez hasonló pokrócfélék a moldvai és bukovinai csángók, a transzilvániai románság, a romániai nép, dobrudzsai törökfajú népek, ozmánok, rutének (ukránok), oroszok, finnek, bolgárok, stb. házában is megvannak, ma tehát keleteurópainak mondható termékek. Díszítménykészletükben is sok az egyezés, nevezetesen a technikából eredő csoportban, mely mindig mértani jellegű. A perzsa-kaukázusi csomózott, szőnyegdíszítésre emlékeztető s abból magyarázható virágos és alakos hímű szőnyeg hatása a Kárpáton Transzilvániába nem jött át és egyebütt is főleg törökfajú népek gyakorlatában él...” Ezek a csomózott török (kisázsiai) szőnyegek természetesen messze nyugatra is elkerültek, gyakran éppen magyar közvetítéssel, s nálunk való nagy kedveltségükre jellemző, hogy a kisázsiai szőnyegek egy típusát a külföldi szakirodalom is „transzilvániai szőnyeg” néven ismeri. Transzilvániai protestáns templomokban maradtak fenn inkább, mint magánosok kezén, s a szép számmal előkerült példányok némelyikéről a fonákján megtalálható felirat azt mutatja, hogy a hódoltság idején kerültek hozzánk. Feltehetőleg transzilvániai megrendelésre is készülhettek, annyira egy stílusú, minden másfajta kisázsiai szőnyegtől elütő modorban dolgoztak. A székely nép sem mintában, sem technikában nem igazodott ezekhez a szőnyegekhez, kitarzott a saját ősi

munkája mellett s nem erőltette az idegen mintát a saját szövött díszítménykincsébe, mint ahogy azt Románia egyes vidékein (erős török hatásra a nép tette, pl. Baszarábiában. Miben áll tehát a székely szőnyeg sajátos jellege?

„Bár a székely festékes díszítőelemei egykori európai műveltség-közösség hagyatéka, ez a hagyaték kétségkívül más, mint akár legközelebbi szomszédaié is. Más a színek elosztása, az alkotó elemek világos, de nem zsufolt rendje, hangsúlyozása; soha sincsen benne olyan díszítmény-labirintus, mint a török-arab hatású, szerb (torontáli), dalmát, s részben román hasonló munkákon, s nincsenek benne virágelemek, mint a török (perzsa) hatású romániai, rutén, stb. szőnyegeken.” E szavakkal jellemzi a néprajztudomány a székely festékest, s megállapítja, hogy ezt „népművészetünk legrégibb emlékei közt kell számontartanunk”.

A SZÖVÉS nemcsak a legősibb, de a legrohamosabban pusztuló népművészeti ágak közé tartozik. S ne ringassuk magunkat illuziókban, hogy a népet meg tudjuk győzni: szebb, ha a maga szötte vásznait használja, melyekért keserves munkával kell, hogy megdolgozzon, mint ha a sok tekintetben megfelelőbb s mind olcsóbbá, könnyebben eszerezhetővé váló gyári szövésű anyagokat viseli. A szövés mesterséges életbentartását s ezzel a szöttesnek, mint művészi terméknek pusztulástól való megóvását más úton kell elérnünk: a háziipari termelés útján. Első teendőnk a helyi, jellegzetes szöttesmunkák felkutatása — ott, ahol ilyen még a közelmultban készült. Avagy, ha már nincsen a helyszínen: kutassunk utána múzeumokban, magángyűjteményekben. Az asszonyok között is akad majd egy-egy öreg néni, aki emlékszik némely technikai fogásra, régi mintára, különleges, akkoriban használt fonálra, stb. Ha a régiekre vonatkozóan vannak már némelyes adataink, másoltassuk le az eredeti darabokat úgy, hogy azok lehetőleg hajszálpontosan közelítsék meg az eredetieket: méretüket, kivitelüket, anyagukat, technikájukat s természetesen színüket és mintájukat is. A legkisebb eltérést se engedjük meg az eredetitől, mert a nép ma már, sajnos, csak olcsóbb, de rosszabb fonállal, gyorsabb, de gyatrább kivitelben s elromlott mintákban dolgozik. Ugyanígy óvakodjunk attól is, hogy az eredetihez — a magunkéból adjunk valamit. A legtöbb háziipari vezető, sajnos, abba a hibába esik, hogy az eredeti régi mintán „javít” valamit, abban a hiszemben, hogy a munkát azzal tetszetősebbé, kelendőbbé s eladhatóbbá teszi. Ez helytelen eljárás: a közönséggel meg kell kedveltetni a népművészetet a maga hamisítatlan mivoltában s nem engedményeket tenni a közönség-ízlésnek — a népművészet rovására. Ezt annál is könnyebb keresztülvinnünk, mert nem egy szöttesmunka a maga eredeti, hamisítatlan mivoltában is megfelel minden változtatás nélkül a polgári osztály szükségleteinek kielégítésére. A szöttes abroszok például nagyon hatásosak kerti- vagy verandabútoron, esetleg lakásban is, a párnavégekre szánt díszesebb szövésekből kiváló díszpárna válik. A háziipari termelés vezetőjének leleményességén múlik, hogy milyen ötletes felhasznál-

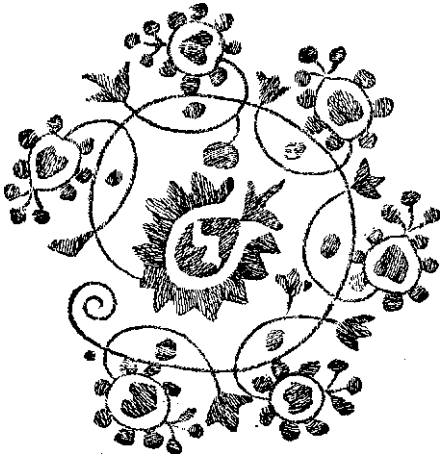
lási módokat talál a magyar népi szőttesmunkák polgári alkalmazására. Bizonyos, hogy termékeny ötletben, elgondolásban itt is Transzilvánia fog előljárni, mert hiszen erre már eddig is volt néhány igen talpraesett kísérlet. *Bokor Sára* a székely rokolyák szöveteit bútorbevonásra akarta alkalmazni, *Pál Gáborné* pedig a székely festékest támasztotta fel haló poraiból virágzó háziipari terméké. Mindketten gondosan ügyeltek arra, hogy mindenben az eredetihez ragaszkodják a készítő parasztasszony. *Pál Gáborné* rendkívül tevékeny, ügyes terjesztője volt a székely szőnyegnek, amelyet valósággal divatba hozott. Ma már a városi ember is épp oly csodálattal és tisztelettel nézi a népi képzelet eme művészi termékeit, mint ahogy bármely más művészi alkotást szemlél.

*

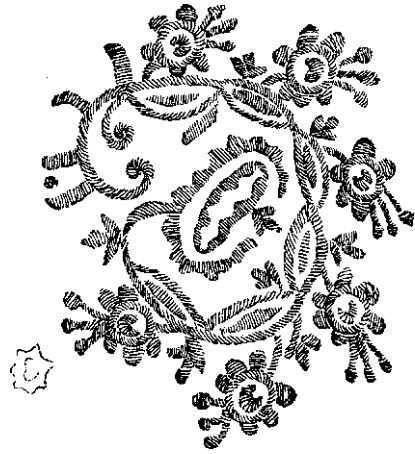
MINDEZZEL, természetesen, nem akarjuk azt mondani, hogy a háziipari termelés az egyetlen módja szövőipari hagyományaink nemzeti sajátosságainak életbentartására. A népművészet kincsei sok művészt ihlettek s meg kell állapítanunk, — látszólag bármily képtelenül hangzik is, — hogy alkotásuk annál művészibb volt, mentől inkább eltávolodott külsőségeiben a nép munkájától s mentől kevesebb volt az, amit *formailag* a néptől másolt. Legyünk tisztában azzal, hogy *népművészetet csak maga a nép csinálhat, az is csak saját gyönyörűségére, rögtönözve. A népművészetet senki, a legnagyobb művész sem tudja „továbbfolytatni”, „fejleszteni”*. Az ő munkája mindig egyéni művészi termék lesz, más művészi forrásokból és lelki gyökerekből fakadó, mint a népé. De, mint *egyéni művészetének* terméke, gyönyörűségünkre és megbecsülésünkre szolgál akkor, ha művészi értékei mellett régi hagyományokból indul ki, vagy a népművészet ihlette művét. Elismerésre méltó kísérletet látunk szövőipari területen az ugyancsak székely *Gál Ferencné* szővött szőnyegeiben. Munkáin látszik, hogy kiindulópontul neki is a népi szőttesféle szolgál: egy-egy forma vagy színösszeállítás kapja meg képzeletét s ezt dolgozza fel a maga egyéni módján. Legtöbb szőnyege a székely festékest juttatja eszünkbe, egyikén viszont régi transzilván varrottasmintát dolgoz fel: a két szarvas között álló életfát. Érdekes gondolat a Cserei-kuria reneszánszkori freskójának szőnyegre való átvitele. A falfestmény és a faliszőnyeg egyébként régtől fogva édestestvérek, hiszen nem egy freskómintát látunk gobelinre dolgozva akkor, mikor a házbeli bútorzat helyhezköttöttsége lassan felenged s a berendezési tárgy (az addig beépített pad, láda, falrafestett kép) tényleg „ingó”-vá válik. *Gál Ferencné* némelyik munkájában a régi transzilván bogozott szőnyeg mintáit viszi át szövésre, ami, úgy mint a varrottasminta feldolgozása is, érdekes kísérlet egyik technikában elgondolt munkának egy másikra való átvitelére. De talán akadna a ma már szép számmal dolgozó képzett szakember között olyan, aki a bogozott szőnyeg készítésével foglalkozva, arra vállalkoznék, hogy a régi „transzilvániai szőnyegek” mintáit másolja. Ugy hiszszük, nem „csak” erkölcsi, hanem anyagi siker is koronázná munkáját.

KALOTAMENTI VARROTTASOK

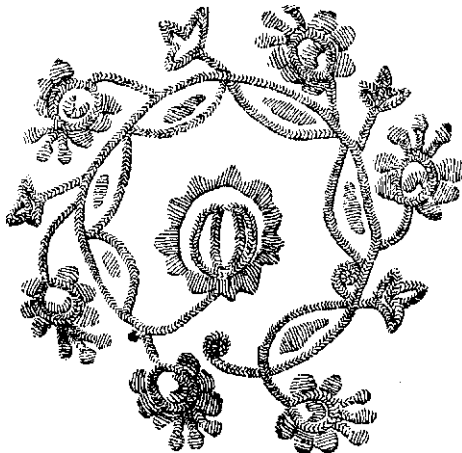
DEBRECZENI LÁSZLÓ RAJZAI

Keleti hagyományu transzilván úri himzés. Vékony vászonra sodratlan selyemmel lazán hímézve, a rajz itt-ott már bizonytalanodik: első lépés a népiesedés felé, de még nem népi munka. XVIII. sz. közepe. (A márlociai ref. egyház-község tulajdonában).

Ugyanaz a minta teljesen „elparlagiasodva”; házi vászonra fejtővel hímézve, a rajz teljesen bizonytalan, a minta megértés nélkül másolva. Népi munka kb. a XVIII. század második feléből. (A Litenii de sus-i ref. egyház tulajdonában).

Utolsó lépés az írásos felé. Feltűnik a laza fejtővel tömötten öltött láncöltés, melyből az írásos himzés „zsínor”-öltése fejlődött. A rajz még mindig bizonytalan, a minta értetlenül másolva. 1793-ból való teljes népi munka. (A merai ref. egyház tulajdonában).

A rajzok a Református Egyházkerület rajztárából valók.

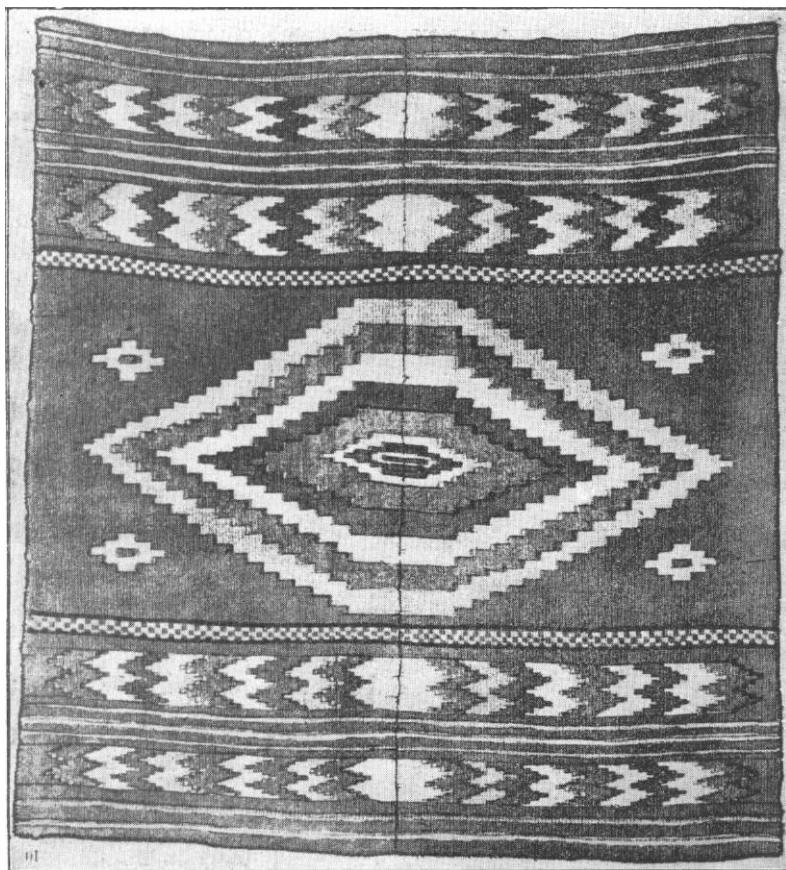
SZŐTTESEINK eredetének, felelevenítésének és életbentartásának kérdéséhez szervesen kapcsolódik népi hímzéseink kérdése.

A népi s a nyomukban keletkezett hímzéseket osztályozva, itt is három főcsoportot kell megkülönböztetnünk: az eredeti népi munkát, melyet a nép saját használatára, pillanatnyi rögtönzésből fakadó, de a helyi kialakult ízlésből fogant terve alapján készít, majd a háziipari termelést, amikor a nép eladás céljából másolja invenció nélkül más társadalmi osztályok számára az egykor magahasználta hímzést; végül pedig az egyén művészi teljesítményét, amelyben az a népi munkától kapott ihletet saját művészi nyelvében és eszközeivel fejezi ki.

A népi hímzés eredetkérdését a néprajztudomány már nagyjából tisztázta, amennyiben a legtöbb mintáról és színösszeállításról, sőt nem egy technikáról is tudjuk, hogy a nép ősi sajátja-e vagy úri eredetű szállomány.

„Ha valamely ruhaféle, fehérnemű két darabját a legegyszerűbb öltömmóddal összevarrják: ez még nem hímzés. De ha a varrásra valami díszesebb öltésformát használnak s magát az öltéssort a más anyagú, alkatú, vagy színű fonállal — esetleg a szükségesnél szélesebb varrattal is — hangsúlyozzák, akkor már díszítő varrásról, hímvarrásról van szó.” Ennek a hímzésfajtának jellemző példája a kalotaszegi női ingvállak ujjain végigfutó hosszanti, díszes összevarrás, vagy az ugyanodavaló női kötények két hosszanti csíkjának színes pamutvaló összeerősítése. Látjuk, hogy a hímzés egyik fajtája „... a varráshím részben az összevarrás, a varrat technikájából keletkezett. De van egy másik hímzőtechnikai alapelem-csoport is, melyet nem eredeztethetünk a varratból. Ide tartoznak a laposöltés- és kereszt szem-technika varráshímeinek alapelemei, melyek a szövés technikával vannak rokonságban, s eredetük is innen magyarázható.” Bizonyára avatatlan előtt sem újság, hogy sok hímzésmintánk egyezik szötteseink díszítményeivel. „Minél kezdetlegesebb műveltségfokon van valamely szövő-hímző nép, annál kevésbé vált el hímzéseink díszítménykészlete szötteseitől... Még ugyanazon vidéken is előfordul, hogy egyazon díszítményt egyszer szövik, máskor hímezik. Arra is van példa, hogy a szötteshímre tüvel ráhímeznek, megteszik ezt a székely festékessel is.” Hogy a hímzésmintát a népnél nem mindig esztétikai, hanem gyakran technikai tényezők határozzák meg, arra a hímzésnek ez az alaphoz-kötöttsége jellemző példa. „A szötteshímtől elszabadult varráshím egyrészt közel maradt a szöttésdíszítmény jellegzetes derékszögű vonalakból alkotott természetéhez, mert a hímet — ahogy a szöttésben is történik — a szálak számlálásával, méreteit szabatosan, szálról-szálra kiszámítva, szálánvarrva alkotta meg...” Székely keresztöltéses — népi nevükön szálánvarrott, invarrásos — hímzéseink ebbe a csoportba tartoznak, ugyanúgy, mint a régi kalotaszegi, toroczkói, felső-marosmenti ilyen technikával készült munkák, — hogy hamarjában csak a legismertebbeket említsük a transzilvániai paraszthímzéseink közül. Ezzel szemben a „Székelyföldön például, a még szemünk előtt gyakorolt, valóban népi hímzőmód szinte végig megmaradt a szöttésjellegű szálánvarrás gyakorlata

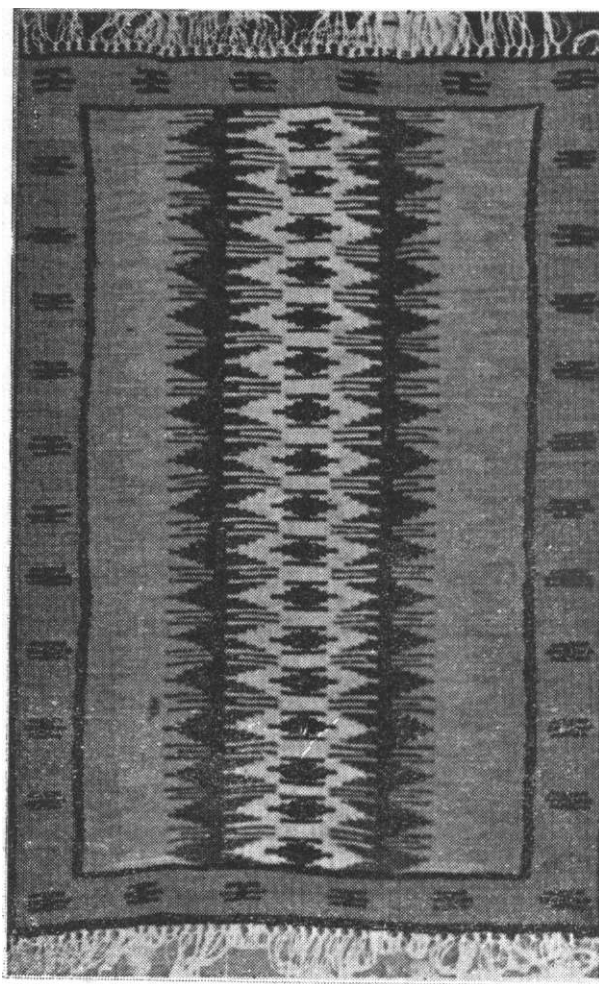
S Z É K E L Y F E S T É K E S

A MAGYAR NÉPRAJZI MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBŐL

Erdélyi Magyar Adatbank

S Z É K E L Y F E S T É K E S

GÁL FERENCNÉ KÉSZÍTMÉNYE

Erdélyi Magyar Adatbank

mellett; csupán a nyugati széleken bukkan föl gyéren az írásután való, tehát kötetlen vonalvezetésű hímzésféle... Ami más jellegű hímzés e területen fennmaradt, például a székelyeknél előbukkant renaissance-izű, többszínű, kötetlen technikájuk, ... a mult úri gyakorlatának maradványai, amelyeket a mai gyakorlattal nem tudunk összekapcsolni, megmagyarázni.” Másutt ez a változás, alakulás — éppen a technika megváltozásával — olyan erélyes volt (pl. a Kalota mentén), hogy teljesen kiszorította a régi technikát. Mert „mihelyt a hímvarrás megszabadult a szövés hagyományos kötöttségeitől s az összetett, igen változatos, kevert öltésmódokat szabadon használhatta, megvolt a mesterségbeli lehetőség bármely más eredetű díszítmény utánzására, átalakítására, varráshímmé asszimilálására”. A stílusváltozásnak ezen a pontján a nép újra oda fordult mintáért, ahonnan minden szépet, újat, minden magasabbrendű kezdeményezést vár: a templom és az úri osztály felé. E fejlődésmenetet különösen szépen nyomon követhetjük a Kalotamente gyönyörű hímzésein, — hogy az olvasó pontosabb tájékozottságát szemmel tartva, újra transzilván példát említsünk. Ez a hímzésféle szabadabb technikával a régi mintákat dolgozta egyideig. Azután, szinte félve, s néha bizony félszegen, átvette a szebb, az újabb, az előkelőbb mintát. Nem volt sokszínű selyemfonala, sem aranyzála, alapanyagának is csak a maga házivászna. Hogy mennyiben játszott közre az előbb említett hímzések jellegzetes stílusának kialakulásában ez az anyag-kényszerítette eldurvulás, vaskossá-válás, s mennyiben — például a díszítmények zsúfolásában — a nép ízlése, ősi esztikai törvénye: ma még pontosan követni nem tudjuk. Jellegzetesen népi az idegenből vett díszítmények elhelyezése, elrendezése: a szerkezet. Debreczeni László előbb közölt rajzaiban láthatjuk, hogy a népi hímzés honnan, hogyan és mit olvaszt magába. Hogy mindezt mikor tette, — arra csak hozzávetőleges választ adhatunk, de bizonyos, hogy népi hímzéseink e kötetlen technikájú darabjai alig tekintenek vissza száz évnél idősebb multra. Sok fejtörést okozott az írásos-öltés eredeztetése. Általában az a nézet terjedt el a nagyközönség körében, hogy az lenne a Kalota mentén az ősi technika, — holott, mint mondtuk, szinte szemünk láttán alakult ki, s hogy a nép ezt választotta és nem az úri hímzések öltésféléit, annak oka valószínűleg az, hogy szücskészítette „mejjrevalóik” zsinórdíszítését akarták vele utánozni, amire nemcsak szemléletből következtethetünk, hanem abból is, hogy a kalotamenti nép az írásos munkát „sinyórvarrás”-nak nevezi.

„Gyarmathy Zsigáné, az említett varrottasok kiváló ismerője és fáradhatatlan terjesztője, több példával igazolja: hogyan szállott le az „úri” hímző csipkekészítő gyakorlat a nép közé. A Gyerőfylányok finom récéit a XVIII. század végén már minden parasztlány utánozta durva házicérnából. A pókosvarrást (ugyanitt) papnéjuktól tanulták és *papné kötésének* nevezték. A horgolást Gyarmathynétől tanulták...” A nagyasszony maga mondja: „Sok, sok minta után be tudnám bizonyítani, hogy az elébb az úré volt, s azután varrta csak a nép”. Ez a megállapítás helytálló s koránt-

sem akar lekicsinylő lenni. Hangsúlyozzuk, hogy a nép a felülről alászállt mintát, technikát vagy színezést annyira elváltoztatta, magáéhoz hasonította, hogy bátran tekintheti sajátjának.

ENNYIT, RÖVIDEN, a népi hímzés multjáról. Jelenéről, jövőjéről pedig azt, amit a szőttésnél mondtunk: a pusztuló népművészetet egyrészt váltsa fel a háziipar, mely a külső *formát* másolással örökíti meg; másrészt pedig az egyéni művészet, amelyet a népművészet lényege ihlet, s mely ennek *szellemét* élteni tovább, új, egyéni formában.

Mindenki, — aki erre vágyik, — a maga módján, a maga kezei, helyzete és tehetsége szerint megtalálhatja munkakörét a népi szőttés munkáink körüli teendőkben. A hímzés népszerűsítése, háziipari módon való dolgoztatása körül hervadatlan érdemeket szerzett *Gyarmathyné*, mikor a kalotamenti „vagdalásos”-t vitte be az úri osztály szeretetébe s ezzel együtt — lakásába. Meg kell vallanunk azonban, hogy a népszerűsítésnek ez a módja túlságosan sok engedményt tett a vevőnek, túlsokat „igazított” a népi hímzés eredeti mivoltán. Lehet, hogy éppen a könnyebb eladhatóság, s a nép gazdasági megerősítése vezette *Gyarmathynét* ebbéli törekvéseiben, sajnálatos viszont, hogy a fehérhímzésnek jóformán csak az erősen megkötött technikája maradt meg: anyaga már nem magukfonta fonál, nem a mértánias díszítmények sűrű egymásmelléhelyezése, hanem a vevőközönség ízlésének megfelelő „úri” mintájú munkák készültek így. Ma már nem ezt az utat választanánk. A vevőközönség ízlése igazodjék a népéhez, ami biztosabb, anyagszerűbb. *Bokor Sára* múzeumokból másolta le elrongyolódott székely varrottasok ma már feledésbe merült mintáit, s úgy adta ki hímzésre székely asszonyoknak.

Első lépés: ismerjük meg, ami a magunké, s tanítsunk meg körünkben mindenkit annak szeretetére és megbecsülésére. Második lépésünk az legyen, hogy vigyünk vissza a régi munkát oda, ahonnan kisarjadzott, ugyanannak a népnek a kezébe, mely azt már elhagyta, hogy munkáját, ha magának már nem is, de nekünk dolgozza. A harmadik lépés pedig az lesz, amikor egyéni tehetség fogadja magába a népművészet-adta ihletet s azt a maga művészi eszközeivel fejezi ki.

PALOTAY GERTRUD.